

Analisis Proses Pengumpulan Keterangan Dokumen Elektronik dalam Kes Jenayah Syariah

Analysis on Gathering Process of Electronic Documentary Evidence in Syariah Criminal Cases

MOHAMAD AZHAN YAHYA
HAMMAD MOHAMAD DAHALAN
SUHAIZAD SAIFUDDIN

ABSTRAK

Proses pengumpulan keterangan dokumen elektronik dalam kes jenayah syariah perlu memenuhi prinsip syariah berkaitan keadilan dan pembuktian bagi memastikan keterangan dokumen elektronik yang dikumpul diterima sebagai asas pensabitan kes di mahkamah. Kegagalan mematuhi dan memenuhi prinsip syariah tersebut boleh menyebabkan kesahihan keterangan dokumen elektronik boleh dipertikaikan serta tidak dapat membantu mahkamah membuat penghakiman dengan baik. Objektif pertama kajian adalah untuk mengenal pasti prinsip syariah dan peruntukan undang-undang berkaitan dengan pengumpulan keterangan dokumen elektronik dalam kes jenayah syariah dalam Enakmen Tatacara Jenayah Mahkamah Syariah. Objektif kedua kajian adalah untuk menganalisis kelompangan dalam peruntukan undang-undang berkaitan dengan proses pengumpulan keterangan dokumen elektronik dalam kes jenayah syariah. Objektif ketiga kajian pula bertujuan untuk mencadangkan pindaan ke atas peruntukan undang-undang serta mewujudkan mekanisme yang menyokong pengumpulan keterangan dokumen elektronik untuk menangani permasalahan yang wujud. Kajian ini menggunakan kaedah kajian perundangan tulen yang melibatkan kajian terhadap peruntukan undang-undang dan kes-kes yang diputuskan di Mahkamah Syariah. Kaedah kajian doktrinal dan kualitatif digunakan dalam kajian ini. Kajian mendapati bahawa peruntukan undang-undang serta mekanisme yang menyokong proses pengumpulan keterangan dokumen elektronik dalam kes jenayah syariah masih tidak jelas. Kajian mencadangkan agar Prosedur Operasi Tetap (SOP) dibina bagi proses pengumpulan keterangan tersebut agar semua tatacara dan proses terbabit lebih tersusun dan terperinci.

Kata kunci: Keterangan dokumen elektronik; proses pengumpulan; kes jenayah syariah; mahkamah syariah; prosedur operasi standard

ABSTRACT

Gathering process of electronic documentary evidence in syariah criminal cases must comply with the syariah principles pertaining to justice and proof, to ensure that electronic documentary evidence gathered is admissible as the basis for conviction in court. Failure to comply with it may cause the authenticity of the electronic documentary evidence being contested as well as fails to assist the court in held a good judgment. The first objective is to identify syariah principles and provisions regarding gathering of electronic documentary evidence under the syariah criminal procedure enactments. Second objective is to analyse loopholes in legal provisions pertaining to gathering of electronic documentary evidence at syariah courts. Third objective is to suggest to relevant legal provision as well as to build up relevant mechanism that supports processes of gathering of such evidence to solve the problems arise. The research adopts pure legal research technique involving research on syariah legal provisions and syariah decided cases. Doctrinal and qualitative approaches are used throughout this research. The research finds that related legal provisions and mechanism pertaining to its gathering process in syariah criminal cases are still vague. Last but not least, the research suggests devising relevant standard operating procedure (SOP) on gathering processes to ensure a more systematic and detailed procedures and processes for electronic documentary evidence.

Keywords: Documentary electronic evidence; gathering process; syariah criminal cases; syariah court; standard operating procedure

PENGENALAN

Proses siasatan adalah satu proses menyelidiki, memeriksa atau mencari keterangan berkaitan dengan sesuatu maklumat atau aduan yang telah dibuat terhadap sesuatu perkara yang belum jelas kebenarannya (Siti Zubaidah 2016). Proses siasatan dalam kes jenayah syariah melibatkan proses penggeledahan, penyitaan, pemeriksaan dan penyimpanan. Proses-proses tersebut mempunyai tatacara yang perlu dipatuhi bagi memastikan dokumen yang dikumpul diterima sebagai keterangan di mahkamah. Kegagalan mematuhi tatacara tersebut boleh menyebabkan kesahihan dokumen yang dikumpul mudah dicabar kesahihannya serta membawa kedudukan kes menjadi lemah atau gagal dibuktikan. Dalam menganalisis pernyataan masalah serta dapatan kajian berkaitan proses pengumpulan keterangan dokumen elektronik dalam kes jenayah syariah, pengkaji mengkaji prosedur-prosedur tersebut. Oleh yang demikian, pengkaji mengenalpasti serta menganalisis peruntukan undang-undang berkaitan pengumpulan keterangan dokumen elektronik dalam kes jenayah syariah di bawah Enakmen Tatacara Jenayah Syariah serta Arahan Tetap Pengarah Jabatan Agama Islam Negeri 2007 dan Piawaian Prosedur Operasi (Negeri Johor).

METODOLOGI

Bentuk kajian ini melibatkan kaedah kajian perundangan tulen. Bentuk kajian ini ditentukan berdasarkan kaedah kajian ini yang melibatkan kajian terhadap peruntukan undang-undang dan kes-kes yang diputuskan di mahkamah syariah. Bentuk kajian perundangan ini dipilih kerana kajian ini melibatkan analisis pengumpulan keterangan dokumen elektronik dalam kes jenayah syariah. Untuk menyokong kerangka ini, kaedah kajian doktrinal dan kualitatif diguna pakai di seluruh kajian ini. Sumber berkaitan pengumpulan keterangan dokumen elektronik dianalisis secara doktrinal dan kualitatif. Pengumpulan data dalam kajian ini dilakukan melalui metod kajian perpustakaan. Kajian ini merupakan kajian doktrinal maka data-data dan maklumat yang dikumpul seperti buku-buku, jurnal, peruntukan undang-undang, kes-kes mahkamah, laporan tahunan, majalah, akhbar, e-jurnal dan sebagainya bagi membolehkan pengkaji membuat tinjauan dan ulasan yang komprehensif tentang sorotan yang relevan dengan tajuk kajian. Kajian ini seterusnya mengguna pakai kaedah kajian lapangan

untuk mengumpul data-data dan maklumat. Kajian lapangan tersebut dilaksanakan dengan menemubual individu yang terlibat dalam pelaksanaan undang-undang keterangan Islam atau penguatkuasaan undang-undang berkaitan keterangan dan prosedur di mahkamah syariah seperti hakim mahkamah syariah, pegawai pendakwa syarie, pegawai penguatkuasa dan juga peguam syarie. Temu bual yang dijalankan digunakan untuk menyokong dapatan kajian.

PRINSIP SYARIAH BERKAITAN PENGUMPULAN KETERANGAN DOKUMEN ELEKTRONIK DALAM KES JENAYAH SYARIAH

Prinsip syariah yang berkaitan dengan pengumpulan keterangan dokumen elektronik ialah berasaskan kerelevanan sesuatu keterangan, nilai probatif, nilai kororatif, rangkaian keterangan dan rangkaian jagaannya. Sekiranya kesemua perkara di atas dipenuhi boleh membawa kepada kebolehterimaan keterangan dokumen elektronik.

Dalam mana-mana peruntukan undang-undang di bawah enakmen keterangan mahkamah syariah, pengumpulan serta pengemukaan sesuatu keterangan termasuk keterangan dokumen elektronik selalu bersandarkan kepada beban bukti, keadilan, yakin serta konsep kerelevanan dan kebolehterimaan sesuatu keterangan dokumen elektronik. Beban bukti adalah tugas untuk mengemukakan keterangan untuk membuktikan kebenaran sesuatu dakwaan. Ia juga menunjukkan kewajipan membuktikan sesuatu fakta dengan mengemukakan keterangan yang relevan (Abdul Rahman 1988). Oleh demikian, pihak yang ingin mahkamah mempercayainya hendaklah membuktikan apa-apa keterangan yang dikemukakannya sebagaimana disebut dalam kaedah fiqh seperti berikut:

Beban untuk mengemukakan keterangan dalam sesuatu kes mal terletak pada orang yang mengatakan atau menegaskan sesuatu fakta (al-mudda'ii) dan orang yang mengangkat sumpah untuk menafikan atau mempertikaikan sesuatu fakta (al-Muda'a 'alaih).

Keterangan dokumen elektronik yang dikemukakan juga hendaklah bersandarkan kepada keadilan sebagaimana yang dianjurkan dalam firman Allah s.w.t dalam surah *al Maidah* ayat 8:

Wahai orang yang beriman! Hendaklah kamu menjadi orang yang selalu menegakkan (kebenaran) kerana Allah, menjadi saksi yang adil. Dan janganlah sekali-kali kebencianmu

terhadap sesuatu kaum mendorong kamu untuk berlaku tidak adil. Berlaku adillah, kerana (adil) itu lebih dekat kepada takwa. Dan bertakwalah kepada Allah, sesungguhnya Allah Maha mengetahui apa yang kamu kerjakan.

Teori keadilan turut disentuh dalam *al Sunnah* sebagaimana mafhum Nabi (Ahmad Azam 2012):

Sesungguhnya aku adalah manusia, dan sesungguhnya kamu yang bertikai di hadapanku, boleh jadi sebahagian dari kamu lebih pintar berhujah daripada yang satu lagi, lalu aku membuat keputusan bagi pihaknya berdasarkan apa yang aku dengar.

Berdasarkan ayat *al qurān* dan hadis Nabi tersebut dapat dijelaskan bahawa Islam memerintah kita agar menegakkan keadilan (Ibnor Azli, Wafaa' Yusof & Md. Yazid 2005). Dalam konteks kajian ini, pengumpulan dan pengemukaan keterangan dokumen elektronik dalam kes-kes syariah bertujuan memastikan keterangan dokumen elektronik yang dikemukakan adalah relevan serta boleh diterima sebagai pembuktian semasa perbicaraan. Ia juga bertujuan mengelakkan keterangan dokumen elektronik yang meragukan diterima di mahkamah. Untuk itu, pengumpulan dan pengemukaan keterangan dokumen elektronik turut perlu menitik beratkan faktor nilai probatif, nilai koroboratif, rangkaian jagaan serta rangkaian keterangan agar keterangan dokumen elektronik ini bebas daripada keraguan serta boleh digunakan dalam membuat keputusan yang adil.

Pada masa yang sama, syarak turut meletakkan manusia untuk melaksanakan kewajipan serta memelihara kemaslahatan umum (Abdul Majid 2007). Dalam hal ini, kemaslahatan manusia terbahagi kepada lima iaitu menjaga agama, menjaga nyawa, menjaga akal, menjaga keturunan dan menjaga harta benda (Zurul Iman & Zaini Nasohah 2020). Kepentingan untuk menjaga kemaslahatan manusia telah diperjelaskan dalam *al qurān*, sebagaimana dalam firman Allah dalam surah *al A'raf* ayat 56:

Dan janganlah kamu berbuat kerosakan di atas muka bumi sesudah (Allah) memperbaikinya.

Berdasarkan ayat *al qurān* ini dapat difahami bahawa manusia dilarang untuk melakukan kerosakan, terutamanya terhadap agama, nyawa, akal, keturunan dan harta benda (Jasser Auda 2010). Prinsip syariah berkaitan kerelevanan, nilai probatif, nilai koroboratif, rangkaian jagaan dan rangkaian keterangan yang menyokong pengumpulan keterangan dokumen elektronik bertujuan untuk menjaga kemaslahatan umum serta melicinkan lagi

proses kehakiman yang sudah tentunya membawa keadilan (kebaikan) kepada manusia. Ini kerana keterangan dokumen elektronik tersebut perlu dinilai akan keboleherimaannya untuk dijadikan sebagai bukti terhadap kes-kes syariah agar mahkamah dapat mengeluarkan satu perintah yang adil.

Jika pengumpulan keterangan dokumen elektronik ini tidak dikaitkan dengan jelas akan prinsip syariah tersebut dalam peruntukan undang-undang, situasi ini akan mengakibatkan kekeliruan wujud berkaitan kaedah keboleherimaan keterangan tersebut. Akibatnya, penghakiman boleh dibuat dengan cara yang salah dengan menerima keterangan dokumen elektronik yang disahkan kesahihan dan ketulenan kandungannya melalui kaedah pembuktian yang tidak tepat. Apabila ini berlaku, dikhuatiri ada pihak yang mengambil kesempatan dalam keadaan kaedah pembuktian keterangan dokumen elektronik yang tidak jelas dengan mengemukakan dokumen elektronik yang dipaslukan atau diubah suai demi kepentingan sendiri. Ini mengundang kepada ketidakadilan dalam penghakiman kes. Apabila ini berlaku, ia akan membawa kepada kemudaratan yang mana sama sekali bercanggah dengan maqasid syariah. Untuk tujuan tersebut, setiap pengumpulan dan pengemukaan keterangan dokumen elektronik di mahkamah perlulah dikaitkan dengan jelas berkaitan prinsip kerelevanan, nilai probatif, nilai koroboratif, rangkaian keterangan dan rangkaian jagaan.

Dalam fiqh Islam, prinsip-prinsip umum yang bersandarkan kepada hukum-hukum syarak yang umum selari dengan permasalahan yang wujud dipanggil sebagai kaedah fiqh (Saleh Ahmad 1999). Dalam konteks kajian ini, kelima-lima prinsip syariah berkaitan kerelevanan, nilai probatif, nilai koroboratif, rangkaian jagaan dan rangkaian keterangan mestilah dikaitkan dengan jelas dengan proses pengumpulan keterangan dokumen elektronik dalam kes jenayah syariah. Ini bertujuan untuk memastikan keterangan tersebut bebas daripada keraguan. Keadaan ini selari dengan kaedah fiqh yang bererti (Abdul Latif & Rosmawati Ali 2000).

KEYAKINAN TIDAK HILANG DENGAN KERAGUAN

Kaedah fiqh ini bermaksud bahawa sesuatu yang telah diyakini tidak akan hilang dengan kedatangan *syak* (keraguan) ke atasnya, tetapi ia boleh dihilangkan dengan *yaqīn* sepertinya juga. Dalam erti kata lain, apabila telah sabit sesuatu perkara atau keadaan dengan *yaqīn* kemudian wujud keraguan ke

atasnya, maka perkara yang telah diyakini itulah yang diambil kira sehingga sabit benar perkara yang menjadi keraguan tersebut. Pendek kata, *yaqīn* tidak boleh diketepikan hukumnya semata-mata kerana wujudnya keraguan. Dalil kepada kaedah fiqh ini (Saleh Ahmad 1999):

Dan kebanyakan mereka tidak mengikutinya kecuali sangkaan saja. Sesungguhnya sangkaan itu tidak sedikit pun berguna untuk mencapai kebenaran, sesungguhnya Allah Maha mengetahui apa yang mereka kerjakan.

Berdasarkan kaedah fiqh dan ayat *al qurān* di atas dapat difahami bahawa suatu dakwaan dalam perbicaraan kes-kes mahkamah syariah perlu dikemukakan dengan keterangan yang jelas serta tidak mengandungi sebarang keraguan. Hal ini supaya keterangan tersebut boleh diterima sebagai bukti kukuh dalam membantu hakim membuat keputusan dengan adil. Untuk tujuan tersebut, setiap pengumpulan keterangan dokumen elektronik perlulah memenuhi prinsip kerelevanan, nilai probatif, nilai koroboratif, rantaian keterangan dan rantaian jagaan.

Kesemua faktor ini perlu dipertimbangkan semasa mengemukakan keterangan dokumen elektronik di mahkamah. Ini bermakna peruntukan undang-undang langsung tidak menyatakan nilai probatif, nilai koroboratif, rantaian keterangan dan rantaian jagaan. Walaupun konsep-konsep ini ada diperakui wujud di bawah prinsip syariah berkaitan beban bukti, keadilan, yakin serta konsep kerelevanan dan kebolehterimaan dalam memenuhi kerelevanan, nilai probatif, nilai koroboratif, rantaian keterangan dan rantaian jagaan (Radzi Sulaiman 2018; Khairi Abdullah 2018; Syafiq Norizan 2018). Sungguhpun begitu, pengkaji beranggapan adalah wajar untuk mendefinisikan secara terperinci apa itu nilai probatif, nilai koroboratif, rantaian jagaan dan penjagaan rantaian jagaan dari perspektif syariah. Kerelevanan keterangan bermaksud sesuatu yang boleh dikaitkan dengan tahap nilai probatif keterangan yang digunakan untuk membuktikan suatu fakta (Khairi Abdullah 2018).

Nilai probatif keterangan pula bermaksud kebarangkalian keterangan yang tinggi atau nilai kebolehpercayaan yang tinggi bagi sesuatu keterangan (Khairi Abdullah 2018). Ia juga bermaksud satu nilai atau keterangan yang mencukupi untuk menyatakan atau membuktikan pliding atau hujah dalam perbicaraan (Alim 2018). Nilai koroboratif keterangan pula bermaksud keterangan yang menyokong satu bukti dengan bukti yang lain. Ini bermakna sesuatu keterangan itu

menyokong atau menguatkan keterangan yang lain (Alim 2018). Rantaian keterangan bermaksud kaitan antara sesuatu keterangan dengan keterangan yang lain sehingga boleh membentuk satu kesimpulan berkaitan dengan kes (Radzi Sulaiman 2018). Rantaian jagaan pula bermaksud melakukan sesuatu yang menjaga proses-proses yang memelihara kekuatan rantaian jagaan supaya ia tidak terputus atau lompong (Akmal Senin 2018). Ia boleh memberi kesan dalam pembuktian.

Pengkaji dengan ini menghujahkan bahawa terdapat keperluan untuk memperjelaskan serta menerima pakai prinsip-prinsip berkaitan kerelevanan, nilai probatif, nilai koroboratif, rantaian keterangan dan rantaian jagaan dari perspektif syariah kerana prinsip-prinsip sedemikian mampu memperincikan serta memperkemas lagi prinsip berkaitan pengumpulan keterangan dokumen elektronik dalam kes jenayah syariah.

PROSES PENGUMPULAN KETERANGAN DOKUMEN ELEKTRONIK DALAM KES JENAYAH SYARIAH: PERMASALAHAN DAN DAPATAN KAJIAN

Penjagaan rantaian keterangan bagi sesuatu dokumen elektronik yang dikemukakan perlu dibezakan berbanding barangkes yang lain. Dokumen elektronik ini mudah terdedah kepada pemalsuan. Sehubungan dengan itu, sebarang transaksi perlu dijaga dengan penuh rapi serta berhati-hati. Sekiranya gagal dipatuhi, tertuduh boleh mendakwa keterangan dokumen elektronik tersebut telah tercemar dan dipalsukan. Maka, proses penyitaan, penyimpanan, pemeriksaan keterangan dokumen elektronik serta pemakaian borang yang jelas dan seragam menjadi catatan penting untuk menjaga rantaian keterangan semasa melakukan pengeledahan. Jika proses pengumpulan keterangan dokumen elektronik ini dapat dilaksanakan sedemikian, ianya menepati prinsip syariah yang menjelaskan kebolehterimaan keterangan dokumen elektronik dengan mempertimbangkan faktor kerelevanan, nilai probatif, nilai koroboratif, rantaian jagaan dan rantaian keterangan.

Namun, perkara-perkara ini tidak dikaitkan dengan jelas dalam peruntukan undang-undang serta Arahan berkaitan proses pengumpulan keterangan dokumen elektronik dalam kes jenayah syariah. Ini sekaligus menyebabkan peruntukan undang-undang serta Arahan sedia ada berkaitan proses pengumpulan keterangan dokumen elektronik menjadi terlalu

umum dan tidak jelas. Jika ini berlaku ianya boleh mengakibatkan kekeliruan dalam memahami keperluan proses pengumpulan, pembuktian serta keadilan dan seterusnya menyebabkan keterangan dokumen elektronik yang dikumpul tidak dapat dipertimbangkan sebagai keterangan yang kukuh semasa perbicaraan.

Situasi ini dilihat dalam Arahan Tetap Jabatan Pengarah 2007 yang telah memperincikan proses pengumpulan keterangan dokumen, namun pengkaji mendapati Arahan tersebut tidak memperincikan dengan jelas berkaitan proses pengumpulan keterangan dokumen elektronik. Melalui temu bual bersama Tuan Abu Zaki bin Mohamad (2019), Ketua Unit Kehakiman Syariah & Undang-undang Keluarga Islam dan Tuan Zainor Rashid bin Hassin (2019), Peguam Kanan Syarie Persekutuan di Bahagian Syariah & Pengharmonian Undang-undang di Wilayah Persekutuan Putrajaya, informan bersetuju dengan dapatan kajian pengkaji. Pengkaji menghujahkan tiada prosedur operasi standard berkaitan proses pengumpulan keterangan dokumen elektronik. Ketiadaan prosedur operasi tersebut mengakibatkan wujud pelbagai cara pengumpulan keterangan dokumen elektronik. Berdasarkan temu bual bersama pegawai penguatkuasa agama, ternyata wujud cara pengumpulan keterangan dokumen elektronik yang tidak seragam dan tidak jelas. Pengkaji menghujahkan sebarang latihan dan ceramah berkaitan proses pengumpulan keterangan dokumen elektronik oleh ahli/pakar forensik seperti Suruhanjaya Komunikasi & Multimedia Malaysia serta Polis Diraja Malaysia tidak boleh menjadi panduan yang kukuh. Ini kerana wujud pelbagai tafsiran dalam kalangan pegawai penguatkuasa agama berkaitan proses tersebut yang dipelajari dalam siri-siri ceramah tersebut.

Malah tiada asas yang kukuh boleh dihujahkan oleh pegawai penguatkuasa agama bahawa tindakan-tindakan mereka telah mengikuti prosedur operasi standard kerana ia tidak dinyatakan dengan jelas dalam mana-mana peruntukan undang-undang mahupun Arahan Tetap Jabatan Pengarah 2007. Ini sama sekali bercanggah dengan prinsip syariah yang menekankan keadilan dicapai melalui tindakan-tindakan pihak berkuasa yang jelas. Oleh demikian, perlu adanya prosedur operasi standard berkaitan proses pengumpulan keterangan dokumen elektronik yang berdasarkan prinsip syariah yang menyokong kebolehterimaan keterangan dokumen elektronik. Prosedur operasi standard berkaitan proses pengumpulan keterangan dokumen

elektronik yang dicadangkan perlu menepati prinsip syariah berkaitan kerelevanan, nilai probatif, nilai koroboratif, rantaian jagaan dan rantaian keterangan untuk menyokong kebolehterimaan keterangan dokumen elektronik.

Proses penggeledahan diperuntukkan dalam Arahan Tetap Jabatan Pengarah 2007. Berdasarkan temu bual bersama pegawai penguatkuasa agama, pendakwa syarie dan hakim syarie di negeri Sembilan, Selangor, Melaka, Johor, Perak, Pulau Pinang dan Terengganu berkaitan proses penggeledahan yang membabitkan keterangan dokumen elektronik dalam kes jenayah syariah, informan menyatakan tiada tatacara khusus berkaitan penggeledahan keterangan dokumen elektronik (Akmal Senin 2018; Radzi Sulaiman 2018; Nur Hairin Khamis 2018; Ahmad Nizam 2018; Zulfikri Yaso 2018; Mohamad Helmi 2018; Rohaizad Redzuan 2018; Aishah Ithnin 2018; Hidhir Hamidon 2018; Yusida Yusof 2018; Lutfi Khuzaini 2018). Perkara ini juga dapat dilihat dalam peruntukan undang-undang dan Arahan Tetap Pengarah Jabatan Agama Islam Negeri 2007, tidak ada perincian khusus berkaitan proses penggeledahan pada peringkat awal, iaitu sebelum dan semasa penggeledahan dilakukan di tempat kejadian. Ketiadaan prosedur khusus ini menyebabkan arahan berkaitan pengurusan peralatan serta pengagihan tugas kepada pegawai penguatkuasa agama sebelum dan semasa melakukan penggeledahan keterangan dokumen elektronik adalah tidak jelas.

Melalui temu bual bersama Tuan Mohd Akmal bin Senin (2018), Pegawai Penyiasat, Jabatan Agama Islam Selangor dan Tuan Mohd Radzi bin Sulaiman (2018), Penolong Penguatkuasa Agama, Jabatan Agama Islam Negeri Johor, masing-masing informan menjelaskan mereka mengikuti Kursus Pembuktian Digital Forensik pada 5 Mac 2018 di Bangunan Sultan Idris Shah dan Kursus Kemahiran Siasatan pada 27-28 Februari 2018 di Institut Latihan Islam Malaysia, Bangi, Selangor serta Latihan Operasi Bersepadu "Ops Siber" anjuran JAKIM dan SKMM bagi menangani laman web berunsur syiah dan Perancangan Kursus Penyiasatan Jenayah Syariah Siber Dan Multimedia. Sungguhpun para pegawai penguatkuasa agama telah menjalani kursus penggeledahan anjuran Polis Diraja Malaysia dan Suruhanjaya Komunikasi dan Multimedia Malaysia berkaitan keterangan dokumen elektronik, ia masih lagi belum mencukupi dan menampung kelompangan ini (Akmal Senin 2018; Radzi Sulaiman 2018). Ini kerana wujud kekeliruan

berkaitan pengurusan peralatan serta pengagihan tugas sebelum dan semasa proses pengeledahan keterangan dokumen elektronik. Situasi ini terjadi kerana pengaplikasian prosedur operasi standard berkaitan pengeledahan keterangan dokumen elektronik berdasarkan peruntukan undang-undang, Arahan dan kursus latihan yang diikuti pegawai penguatkuasa agama ini terdedah kepada pentafsiran peribadi pegawai penguatkuasa agama yang menjalankan pengeledahan sekiranya ia tidak diperincikan dengan jelas dalam peruntukan undang-undang serta garis panduan tersebut.

Ringkasnya, pengkaji mendapati proses berkaitan pengurusan peralatan serta pengagihan tugas kepada pegawai penguatkuasa agama sebelum dan semasa melakukan pengeledahan untuk mengumpul keterangan dokumen elektronik adalah tidak jelas di bawah peruntukan undang-undang dan Arahan terbabit. Ini kerana peruntukan undang-undang dan Arahan berkaitan pengeledahan tidak mengaitkan dengan jelas berdasarkan prinsip syariah berkaitan kerelevanan, nilai probatif, nilai koroboratif, rantaian jagaan dan rantaian keterangan yang menyokong kebolehterimaan keterangan dokumen elektronik. Peruntukan undang-undang dan Arahan tersebut memperuntukkan berkaitan proses yang perlu dilakukan oleh pegawai penguatkuasa agama semasa berada di tempat kejadian, walau bagaimanapun proses pengeledahan tersebut masih lagi belum cukup jelas berdasarkan prinsip syariah terbabit, terutamanya berkaitan dengan rantaian jagaan dan rantaian keterangan. Jika situasi ini dibiarkan, prosedur operasi standard yang sedia ada ini tidak mampu membantu pegawai penguatkuasa agama melaksanakan arahan dengan tepat dan baik serta seterusnya gagal memastikan rantaian jagaan dan rantaian keterangan dipelihara dengan baik untuk menyokong kebolehterimaan keterangan dokumen elektronik.

Untuk tujuan tersebut, proses pengeledahan perlulah memperincikan berkaitan pengurusan peralatan yang digunakan dalam mengumpul keterangan dokumen elektronik, pengagihan tugas kepada pegawai penguatkuasa agama serta tindakan awal yang perlu diambil oleh pegawai penguatkuasa agama di tempat kejadian. Sungguhpun begitu, Arahan tersebut tidak memperincikan aspek-aspek tersebut yang berupaya menyokong kebolehterimaan keterangan dokumen elektronik semasa perbicaraan. Dalam aspek pengurusan peralatan, hendaklah dipastikan peralatan seperti perakam video atau audio (pastikan maklumat

serta penyelenggaraannya telah dikemaskini) serta kamera, peralatan penandaan, buku diari, borang penyitaan barang kes, tali kuning, plastik sil dan kertas lakaran telah dibawa dan berada dalam keadaan baik. Peralatan ini membantu pegawai penguatkuasa agama mencatat dan merekodkan bahan bukti, menjaga integritinya serta merekodkan pergerakan bahan bukti semasa proses penyitaan dilakukan. Seterusnya, Arahan berkaitan pengagihan tugas dan tindakan awal juga perlu diperkemas supaya setiap pegawai penguatkuasa agama faham akan peranan masing-masing serta tindakan yang perlu diambil. Ini amat penting untuk menyokong kebolehterimaan keterangan dokumen elektronik supaya setiap kejadian yang berlaku semasa proses pengeledahan ini dapat membantu saksi-saksi pendakwa membuktikan keterangan dokumen elektronik dan kes dengan baik.

Selain itu, berdasarkan analisis ke atas peruntukan undang-undang, Arahan serta temu bual ke atas pegawai penguatkuasa agama berkaitan pengaplikasian proses penyitaan keterangan dokumen elektronik di atas, pengkaji mendapati proses penyitaan keterangan dokumen dan keterangan dokumen elektronik diperuntukkan dalam Bahagian III Enakmen Tatacara Jenayah Syariah (Negeri Selangor) 2003 serta Arahan Tetap Pengarah Jabatan Agama Islam Negeri 2007 adalah terlalu umum (Nur Hairin 2018; Ahmad Nizam 2018; Akmal Senin 2018; Radzi Sulaiman 2018; Aishah Ithnin 2018; Hidhir Hamidon 2018; Yusida Yusof 2018). Malah Arahan yang didakwa memperincikan peruntukan undang-undang berkaitan penyitaan keterangan dokumen elektronik juga tidak jelas serta tidak mampu menampung kelompangan tersebut. Keadaan ini perlu diberi perhatian yang serius. Situasi ini berlaku kerana peruntukan undang-undang tersebut tidak mengaitkannya berdasarkan prinsip syariah berkaitan kerelevanan, nilai probatif, nilai koroboratif, rantaian jagaan dan rantaian keterangan dengan jelas. Ini menyebabkan proses penyitaan seperti penandaan barang kes, lakaran tempat kejadian dan barang kes, rakaman, fotografi, perekodan dan arahan penjagaan barang kes dengan tempat kejadian tersebut menjadi tidak seragam, kabur serta tidak terperinci. Sedangkan aspek-aspek tersebut amat penting untuk diperincikan dan diseragamkan supaya pengaplikasian penyitaan ini dapat menjaga rantaian jagaan serta rantaian keterangan dengan baik. Selain itu aspek pemakaian borang dan plastik sil juga perlu diberi perhatian. Penggunaan borang dan plastik sil yang khusus

adalah perlu untuk mengelakkan sebarang kesalahan penggunaannya yang boleh menyebabkan penjagaan integriti bukti tercemar.

Untuk menutup kelompangan ini, pegawai penguatkuasa agama telah mengikuti kursus berkaitan penyitaan keterangan dokumen elektronik oleh pihak Polis Diraja Malaysia dan Suruhanjaya Komunikasi dan Multimedia Malaysia (Akmal Senin 2018). Namun, pengkaji menghujahkan ia masih lagi belum menangani permasalahan yang wujud. Ini kerana apabila proses penyitaan keterangan dokumen elektronik tidak jelas boleh menyebabkan wujudnya tafsiran peribadi dalam kalangan pegawai penguatkuasa agama dalam melaksanakan tugas tersebut (Nur Hairin 2018; Ahmad Nizam 2018; Akmal Senin 2018; Radzi Sulaiman 2018; Aishah Ithnin 2018; Hidhir Hamidon 2018; Yusida Yusof 2018). Jika situasi ini dibiarkan, ia tidak membantu pegawai penguatkuasa agama melaksanakan tugas dengan baik apabila proses-proses penting yang menyokong kebolehterimaan keterangan dokumen elektronik tidak diperincikan dengan jelas.

Pengkaji menghujahkan perkara-perkara tersebut amat penting dalam memelihara rantaian jagaan dan rantaian keterangan. Hal ini demikian kerana proses penyitaan yang menepati prinsip syariah terbabit berupaya untuk menyokong kebolehterimaan keterangan dokumen elektronik (Nur Hairin 2018; Ahmad Nizam 2018). Ia turut membantu saksi-saksi memberi keterangan yang jelas pada hakim berkaitan keseluruhan kejadian yang berlaku semasa penyitaan dan memastikan aspek rantaian jagaan dikendalikan dengan baik. Untuk tujuan tersebut, proses penyitaan perlu memberi perhatian berkaitan penandaan barang kes, lakaran tempat kejadian dan barang kes, rakaman, fotografi, perekodan dan arahan penjagaan barang kes dengan tempat kejadian. Kesemua perkara ini perlu diperincikan supaya tindakan setiap satunya menjadi jelas serta tidak mudah dipertikaikan. Penggunaan borang dan plastik sil yang khusus adalah perlu untuk mengelakkan sebarang kesalahan penggunaannya yang boleh menyebabkan penjagaan integriti bukti tercemar.

Sementara itu, di negeri Johor memperuntukkan Piawaian Prosedur Operasi yang ada memperincikan proses penyitaan keterangan dokumen elektronik. Namun, prosedur operasi tersebut tidak menyatakan dengan jelas hubung kait proses penyitaan tersebut berdasarkan prinsip syariah berkaitan kerelevanan, nilai probatif, nilai kororatif, rantaian jagaan dan rantaian keterangan yang menyokong kebolehterimaan keterangan dokumen

elektronik. Melalui temu bual bersama Tuan Nur Hairin bin Khamis, Penolong Pegawai Hal Ehwal Islam, Unit Siasatan, Bahagian Penguatkuasaan, Jabatan Hal Ehwal Agama Islam Negeri Sembilan dan Tuan Ahmad Nizam bin Amiruddin, Ketua Pegawai Penguatkuasa Agama, Pejabat Bahagian Penguatkuasaan Undang-undang Syariah, Jabatan Agama Islam Perak, informan menekankan bahawa rantaian jagaan dan rantaian keterangan adalah amat penting (Nur Hairin Khamis 2018).

Pada hemat pengkaji, informan jelas faham keperluan prinsip syariah tersebut. Namun oleh kerana ketiadaan peruntukan undang-undang yang berjaya menghubungkan kaitkan prinsip syariah tersebut dengan jelas menyebabkan arahan tersebut tidak berjaya memberi satu panduan yang jelas apa yang perlu dilakukan semasa penyitaan supaya prinsip-prinsip syariah terbabit ditepati dan kebolehterimaan keterangan dokumen elektronik tidak dipertikaikan di mahkamah. Situasi ini boleh menyebabkan wujudnya tafsiran peribadi yang berbeza-beza dalam kalangan pegawai penguatkuasa agama dalam melaksanakan dan menggubal prosedur operasi untuk menangani permasalahan baharu kerana tidak mempunyai perincian prosedur yang jelas diperuntukkan dalam piawaian prosedur operasi tersebut. Pengkaji menghujahkan perkara ini juga turut perlu diambil perhatian dalam usaha memperkemas proses penyitaan yang berupaya menyokong kebolehterimaan keterangan dokumen elektronik.

Di samping itu, berdasarkan Arahan dan temu bual bersama pegawai penguatkuasa agama berkaitan pengaplikasian prosedur penyimpanan keterangan dokumen elektronik yang disita, pengkaji mendapati proses penyimpanan keterangan dokumen elektronik di bawah Arahan Tetap Pengarah Jabatan Agama Islam Negeri 2007 tidak dikaitkan dengan jelas berdasarkan prinsip syariah berkaitan kerelevanan, nilai probatif, nilai kororatif, rantaian jagaan dan rantaian keterangan untuk menyokong kebolehterimaan keterangan dokumen elektronik (Nur Hairin 2018; Ahmad Nizam 2018; Akmal Senin 2018; Radzi Sulaiman 2018; Aishah Ithnin 2018; Hidhir Hamidon 2018; Yusida Yusof 2018). Akibatnya, wujud pemahaman berbeza berkaitan proses penyimpanan keterangan dokumen elektronik yang akhirnya menimbulkan kekeliruan berkaitan pengaplikasiannya dalam kalangan pengamal undang-undang terutamanya pegawai penguatkuasa agama. Situasi ini sudah tentu tidak membantu pegawai penguatkuasa agama

melaksanakan tugasnya berkaitan penyimpanan keterangan dokumen elektronik dengan baik. Ini seterusnya memberi kesan kepada keseluruhan proses pengumpulan keterangan dokumen elektronik semasa pada peringkat siasatan kes jenayah syariah apabila tidak berupaya menyokong kebolehterimaan keterangan dokumen elektronik.

Oleh itu, aspek seperti transaksi pernyataan dalam keterangan dokumen elektronik (transaksi audio dan video dalam alat rakaman milik bahagian/jabatan penguatkuasa agama) serta catatan berkaitan, fotografi, pemfailan, catitan diari pegawai penguatkuasa agama, transaksi dan pertukaran lantikan pegawai penguatkuasa agama yang menjaga bilik barang kes perlu diperincikan dan diperkemas. Aspek pengendalian penyelenggaraan dan transaksi tempat penyimpanan serta peranti elektronik (milik jabatan/bahagian penguatkuasa agama) juga turut perlu diperincikan dan diperkemas. Kesemua aspek ini perlu diperkemas serta diperincikan untuk memastikan keterangan dokumen elektronik tersebut dijaga dengan baik serta tidak tercemar dan dapat menjaga rantaian keterangan serta rantaian jagaan kes.

Sungguhpun piawaian prosedur operasi (Negeri Johor) telah memperincikan proses penyimpanan ini, namun pada hemat pengkaji ia perlu diperkemas. Ini supaya ia berupaya membantu mana-mana pegawai penguatkuasa agama untuk memahami kerelevanan pengaplikasian setiap proses penyimpanan serta hubung kaitnya dengan prinsip syariah yang menyokong kebolehterimaan keterangan dokumen elektronik dengan lebih jelas. Ini sekaligus memastikan pelaksanaannya serta sebarang usaha pindaan proses penyimpanan dalam menangani permasalahan baharu selepas ini adalah sentiasa berasaskan prinsip syariah terbabit dan sentiasa relevan diguna pakai untuk menyokong kebolehterimaan keterangan dokumen elektronik.

Berdasarkan peruntukan undang-undang, Arahan serta temu bual berkaitan pengaplikasian pemeriksaan keterangan dokumen elektronik, pengkaji mendapati proses berkaitan pemeriksaan keterangan dokumen elektronik yang menyokong kebolehterimaan keterangan dokumen elektronik di mahkamah di bawah Enakmen Tatacara Jenayah Syariah, Arahan Tetap Pengarah Jabatan Agama Islam Negeri 2007 dan Piawaian Prosedur Operasi Negeri Johor adalah tidak jelas. Informan (pegawai penguatkuasa agama) yang ditemu bual menyatakan tiada prosedur khusus berkaitan pengaplikasian pemeriksaan keterangan dokumen elektronik

semasa peringkat siasatan kes jenayah syariah (Nur Hairin 2018; Ahmad Nizam 2018; Akmal Senin 2018; Radzi Sulaiman 2018; Aishah Ithnin 2018; Hidhir Hamidon 2018; Yusida Yusof 2018; Alim Abdul Aziz 2018; Hafizuddin Ahmad Mispha 2018; Azmi Ibrahim 2018). Akibatnya, wujud perbezaan pandangan dalam kalangan pegawai penguatkuasa agama berkaitan pengaplikasian proses pemeriksaan keterangan dokumen elektronik semasa peringkat siasatan kes jenayah syariah (Radzi Sulaiman 2018; Aishah Ithnin 2018; Hidhir Hamidon 2018; Yusida Yusof 2018).

Melalui temu bual bersama Tuan Mohd Radzi bin Sulaiman (2018), Penolong Penguatkuasa Agama, Jabatan Agama Islam Negeri Johor, di Johor Bahru, informan ini menyatakan bahawa pemeriksaan keterangan dokumen elektronik boleh dijalankan semasa dalam peringkat siasatan. Manakala melalui temu bual bersama Puan Aishah binti Ithnin (2018), Penolong Pegawai Unit Siasatan dan Tuan Mohd Hidhir bin Hamidon (2018), Ketua Unit Operasi dan Puan Yusida Yusof (2018), Ketua Unit Siasatan, Bahagian Penguatkuasaan, Jabatan Agama Islam Melaka, informan-informan ini menyatakan pemeriksaan keterangan dokumen elektronik dilakukan setelah diarahkan mahkamah semasa dalam perbicaraan. Namun sekiranya Ketua Pegawai Penguatkuasa Agama mengarahkan pemeriksaan dilakukan semasa peringkat siasatan, maka ia boleh dilakukan atas dasar kuasa untuk menyiasat.

Pengkaji mendapati wujud kekeliruan berkaitan pengaplikasian pemeriksaan keterangan dokumen elektronik dalam kalangan pengamal undang-undang syariah. Pengkaji menghujahkan situasi ini terjadi kerana tiada panduan yang jelas boleh dirujuk oleh pegawai penguatkuasa agama untuk melaksanakan proses pemeriksaan keterangan dokumen elektronik. Situasi ini menyebabkan pengaplikasian proses pemeriksaan keterangan dokumen elektronik pada masa kini adalah berdasarkan tafsiran dan pengalaman peribadi pegawai penguatkuasa agama. Hal ini patut dibimbangi kerana tafsiran dan pengalaman peribadi pegawai penguatkuasa agama berkaitan pengaplikasian proses tersebut juga dikhuatiri tidak memenuhi prinsip syariah berkaitan kerelevanan, nilai probatif, nilai koroboratif, rantaian jagaan dan rantaian keterangan yang menyokong kebolehterimaan keterangan dokumen elektronik. Pada masa yang sama, pengkaji turut mendapati situasi ini juga berlaku kerana ketiadaan kaedah untuk menilai kebolehterimaan keterangan

dokumen elektronik yang jelas dan seterusnya ia memburukkan lagi keadaan. Oleh sebab itu, keperluan untuk pemeriksaan keterangan dokumen elektronik dalam siasatan kes jenayah syariah menjadi tidak jelas. Pemeriksaan keterangan dokumen elektronik ini dilaksanakan oleh pegawai penguatkuasa agama berdasarkan arahan mahkamah (Radzi Sulaiman 2018; Aishah Ithnin 2018; Hidhir Hamidon 2018; Yusida Yusof 2018).

Pengkaji menghujahkan pemeriksaan keterangan dokumen elektronik yang jelas dan seragam berupaya menyokong kebolehterimaan keterangan dokumen elektronik di mahkamah. Malah, proses pendakwaan akan menjadi lebih teratur dan kemas jika bukti berkaitan pemeriksaan keterangan dokumen elektronik telah disediakan semasa pada peringkat siasatan lagi. Untuk itu, laporan pemeriksaan analisis forensik elektronik dari jabatan forensik adalah amat perlu untuk menyokong kebolehterimaan keterangan dokumen elektronik serta menyakinkan mahkamah berkaitan kesahihan dan ketulenan kandungannya dalam menjadikannya sebagai asas penghakiman.

Pada masa yang sama adalah amat penting supaya pengaplikasian proses pemeriksaan keterangan dokumen elektronik ini memenuhi prinsip syariah berkaitan kerelevanan, nilai probatif, nilai koroboratif, rangkaian jagaan dan rangkaian keterangan supaya dapat menyokong kebolehterimaan keterangan dokumen elektronik. Untuk tujuan tersebut, pengkaji menghujahkan aspek transaksi keterangan dokumen elektronik tersebut semasa pemeriksaan perlu diberi perhatian, iaitu bermula proses pergerakan keterangan dokumen elektronik tersebut dari pihak-pihak yang bertikai hingga dihantar untuk pemeriksaan ke agensi forensik tertentu dan dikembalikan semula ke mahkamah perlu diwujudkan secara terperinci dan teratur. Ia bertujuan memberi panduan khusus berkaitan proses pemeriksaan keterangan dokumen elektronik yang menyokong kerelevanan, nilai probatif, nilai koroboratif, rangkaian keterangan dan rangkaian jagaan keterangan tersebut. Untuk itu, pengkaji berpandangan adalah wajar sekiranya garis panduan berkaitan pemeriksaan keterangan dokumen elektronik ini diwujudkan agar segala pelaksanaan proses pengumpulannya dalam kes jenayah syariah adalah jelas, seragam dan berdasarkan prinsip syariah tersebut serta boleh dijadikan sebagai asas penghakiman.

Sungguhpun proses pemeriksaan keterangan dokumen elektronik diperuntukkan dalam Piawaian

Prosedur Operasi di negeri Johor. Namun pada hemat pengkaji ia perlu diperkemas lagi. Ini kerana prosedur piawaian operasi tersebut tidak mengaitkan dengan jelas hubung kaitnya dengan prinsip-prinsip syariah berkaitan kerelevanan, nilai probatif, nilai koroboratif, rangkaian jagaan dan rangkaian keterangan yang menyokong kebolehterimaannya semasa perbicaraan di mahkamah (Radzi 2018). Melalui temu bual bersama Tuan Mohd Radzi Sulaiman (2018), Penolong Penguatkuasa Agama, Jabatan Agama Islam Negeri Johor, informan menyatakan asas pemeriksaan keterangan dokumen elektronik berpunca daripada peruntukan undang-undang yang membenarkan pegawai penguatkuasa agama untuk menjalankan siasatan sebagaimana dalam seksyen 43 Enakmen Tatacara Jenayah Syariah (Negeri Johor) 2003. Informan turut menjelaskan bahawa prinsip keadilan yang disandarkan kepada penjagaan rangkaian keterangan menjadi asas prinsip syariah dalam menggubal Piawaian Prosedur Operasi. Pada hemat pengkaji jawapan tersebut masih belum tepat serta terlalu umum dan perlu diperincikan lagi supaya pemahaman yang jelas berkaitan proses pengumpulan keterangan dokumen elektronik yang menyokong kebolehterimaannya di mahkamah dapat dibentuk.

Semasa temu bual, pengkaji diberi peluang untuk meneliti Prosedur Operasi Piawaian tersebut dan mendapati ia tidak menyatakan penerangan hubung kaitnya dengan prinsip syariah yang menjadi sandaran kepada kebolehterimaan keterangan dokumen elektronik. Namun, pada hemat pengkaji, situasi ini perlu dibimbangi, ini kerana sekiranya wujud permasalahan baharu yang tidak dinyatakan tindakan penyelesaiannya dengan terperinci dalam piawaian prosedur tersebut, maka tindakan awal yang menepati prinsip syariah berkaitan kebolehterimaan keterangan dokumen elektronik perlu diambil terlebih dahulu sebelum pindaan menangani kelompangannya dibuat. Ternyata prosedur ini perlu difahami dengan jelas asas untuk melaksanakannya agar tindakan yang diambil juga menjadi jelas, tepat dan relevan digunakan untuk membantu proses pembuktian di mahkamah serta membantu dalam mencadangkan apa-apa pindaan yang bersesuaian selepas ini.

Untuk itu, pengkaji menghujahkan, adalah amat wajar untuk menjelaskan hubung kait proses pemeriksaan analisis forensik dengan prinsip syariah berkaitan kerelevanan, nilai probatif, nilai koroboratif, rangkaian jagaan dan rangkaian keterangan dalam Piawaian Prosedur Operasi dengan jelas,

ini supaya asas untuk melakukan tindakan yang menyokong kebolehterimaan keterangan dokumen elektronik dalam Piawain Prosedur Operasi ini jelas difahami oleh semua pegawai penguatkuasa agama serta pengamal undang-undang syariah yang lain. Pada masa yang sama, adalah amat penting untuk asas prinsip syariah kebolehterimaan keterangan dokumen elektronik ini dinyatakan dengan jelas kaitannya dengan proses pengumpulan dalam Piawaian Prosedur Operasi untuk mengelak wujudnya tafsiran peribadi berkaitan perkara ini dan menyebabkan sebarang pelaksanaan dan pindaan yang dilakukan dalam menangani permasalahan baharu tidak memenuhi prinsip syariah terbabit dan seterusnya kerelevanan proses tersebut dipertikaikan. Ini supaya sebarang pindaan untuk memperkemas proses pengumpulan keterangan dokumen elektronik di bawah Piawaian Prosedur Operasi tersebut adalah berdasarkan prinsip syariah terbabit yang menyokong kebolehterimaan keterangan dokumen elektronik serta dapat mengelakkan pindaan berdasarkan fahaman dan pandangan peribadi.

KESIMPULAN

Proses-proses pengeledahan, penyitaan dan penyimpanan barang kes perlu dipatuhi untuk memastikan tiada sebarang rangkaian jagaan terputus dan seterusnya membuka ruang untuk tertuduh menimbulkan keraguan ke atas keterangan yang dikemukakan. Proses-proses ini diperuntukkan dalam Enakmen Tatacara Jenayah Syariah, Arahan Tetap Pengarah Jabatan Agama Islam Negeri 2007 dan Piawaian Prosedur Operasi (Negeri Johor). Sungguhpun begitu, pengkaji mendapati proses pengeledahan keterangan dokumen dan keterangan dokumen elektronik diperuntukkan dalam Enakmen Tatacara Jenayah Syariah serta Arahan Tetap Pengarah Jabatan Agama Islam Negeri 2007 adalah terlalu umum. Kedua-duanya tidak memperuntukkan secara khusus berkaitan proses penyitaan seperti penandaan barang kes, lakaran tempat kejadian dan barang kes, rakaman, fotografi, perekodan dan arahan penjagaan barang kes dengan tempat kejadian tersebut. Ia juga tidak memperuntukkan secara khusus berkaitan pengurusan peralatan serta pengagihan tugas kepada pegawai penguatkuasa agama sebelum dan semasa melakukan pengeledahan untuk mengumpul keterangan dokumen elektronik. Aspek seperti transaksi pernyataan dalam keterangan dokumen

elektronik (transaksi audio dan video dalam alat rakaman milik bahagian/jabatan penguatkuasa agama) serta catatan berkaitan, fotografi, pemfailan, catitan diari pegawai penguatkuasa agama, transaksi dan pertukaran lantikan pegawai penguatkuasa agama yang menjaga bilik barang kes juga tidak jelas. Aspek pengendalian penyelenggaraan dan transaksi tempat penyimpanan serta peranti elektronik (milik jabatan/bahagian penguatkuasa agama) juga turut tidak jelas. Pada masa yang sama, pengkaji mendapati tiada borang khusus berkaitan proses-proses tersebut yang diperuntukkan dalam peruntukan undang-undang dan Arahan terbabit. Namun, pengkaji menghujahkan perkara-perkara tersebut amat penting dalam menjaga rangkaian jagaan daripada terputus.

Untuk itu, pengkaji mencadangkan agar satu prosedur operasi standard yang menyokong proses pengumpulan keterangan dokumen elektronik dalam kes jenayah syariah yang menepati prinsip-prinsip syariah berkaitan kerelevanan, nilai probatif, nilai koroboratif, rangkaian jagaan dan rangkaian keterangan dapat dibina. Ini supaya dapat menjaga rangkaian keterangan kes dengan baik serta dapat menyokong kekuatan keterangan tersebut serta tidak mencemari integriti keterangan dokumen elektronik yang dikumpul untuk dijadikan sebagai alasan kepada penghakiman sesebuah kes jenayah syariah.

PENGHARGAAN

Penulis ingin merakamkan setinggi-tinggi penghargaan kepada Fakulti Undang-undang Universiti Kebangsaan Malaysia (UKM) kerana membantu membiayai penerbitan kajian ini.

RUJUKAN

- Abd Latif Muda & Rosmawati Ali. 2000. *Perbahasan Kaedah-kaedah Fiqh*. Kuala Lumpur: Pustaka Salam Sdn Bhd.
- Abdul Alim bin Abdul Aziz. 2018. Peguam Syarie Perak serta Pulau Pinang. Temu bual 9 Julai 2018.
- Abdul Azib Hussain. 2012. *Manhaj Ilmu Fiqah & Usul Fiqah*. Kuala Lumpur Telaga: Biru Sdn. Bhd.
- Abdul Halim El-Muhammady. 1994. *Sumber Undang-undang Islam dan Pandangan Orientalis*. Selangor: Budaya Ilmu Sdn Bhd.
- Abdul Karim Zaidan. 1993. *Sistem Kehakiman Islam*. Vol. 1, (Terjemahan oleh Mohd Saleh Hj Ahmad). Kuala Lumpur: Pustaka Haji Abdul Majid.
- Abdul Majid Muhammad al Susah. 2007. *Mabahiz fi al Maqasid wa al Ijtihad wa al Taarid li Tarjih*. Fakulti Syariah dan Pengajian Islam, Universiti Sharjah.

- Abdul Monir Yaacob & Siti Shamsiah Md Supi (penyunting). 2003. *Pendakwaan dan Penyiasatan - Konsep dan Amalan*. Kuala Lumpur: IKIM.
- Abdul Rahman Mustafa. 1988. *Prinsip-prinsip Undang-undang Keterangan Islam Satu Pendekatan Perbandingan*. Kuala Lumpur: Al Rahmaniah.
- Abu Zaki Mohamad. 2019. Ketua Unit Kehakiman Syariah & Undang-undang Keluarga Islam, Bahagian Syariah & Pengharmonian Undang-undang, di Wilayah Persekutuan Putrajaya. Temu bual 5 September 2019.
- Ahmad Azam Mohd Shariff. 2012. *Prosedur Siasatan dan Pendakwaan Jenayah Syariah: Lakuna dalam Peruntukan Undang-undang Jenayah Syariah di Malaysia*. Tesis Dr Falsafah, Fakulti Undang-undang, Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Ahmad Nizam bin Amiruddin. 2018. Ketua Pegawai Penguatkuasa Agama, Pejabat Bahagian Penguatkuasaan Undang-undang Syariah, Jabatan Agama Islam Perak. Temu bual 7 Mac 2018.
- Aishah binti Ithnin. 2018. Penolong Pegawai Unit Siasatan, Bahagian Penguatkuasaan, Jabatan Agama Islam Melaka. Temu bual 1 Mac 2018.
- Al Quran. 2011. *Terjemahan Al Quran Al Karim Rasm Uthmani dalam Bahasa Melayu*. Selangor: Al Hidayah House of Quran Sdn. Bhd.
- Anwarullah. 2000. *Principles of Evidence in Islam*. Kuala Lumpur: Percetakan Zafar Sdn Bhd.
- Arahan Tetap Pengarah Jabatan Agama Islam (Arahan Pegawai penguatkuasa agama). 2007. Ianya telah digubal dan dipersetujui dalam Mesyuarat Majlis Kebangsaan Bagi hal Ehwal Agama Islam pada tahun 2007. Ianya digunakan di seluruh negara bagi membantu pegawai penguatkuasa agama menjalankan tugas siasatan.
- Azmi Ibrahim. 2018. Pendakwa Syarie Negeri Melaka. Temu bual 1 Mac 2018.
- Duryana Mohamed & Afridah Abas. 2009. The Process of Gathering Evidence in Civil Cases: Its Application in Civil and Shariah Cases. *International Conference on Harmonisation on Civil and Shariah: Theories and Practices in the Era of Globalisation (8-9 Disember 2009)*. Universiti Islam Antarabangsa Malaysia.
- Duryana Mohamed & Zulfakar Ramlee. 2014. Cases of electronic evidence in Malaysian courts: The civil and Syariah perspective. *ICSSR e-journal of Social Science Research* 1(2):1-10
- Enakmen Tatacara Jenayah Syariah (Negeri Selangor) 2003. Lihat juga Enakmen Tatacara Jenayah Syariah (Negeri Sembilan) 2003, Enakmen Tatacara Jenayah Syariah (Negeri Melaka) 2002, Enakmen Tatacara Jenayah Mahkamah Syariah (Negeri Pulau Pinang) 2004, Enakmen Tatacara Jenayah Syariah (Negeri Johor) 2003, Enakmen Tatacara Jenayah Syariah (Perak) 2004, Enakmen Tatacara Jenayah Syariah (Terengganu) 2001 dan Ordinan Tatacara Jenayah Syariah, 2001.
- Hafizuddin bin Ahmad Mispha. 2018. Peguam Syarie Negeri Melaka. Temu bual 1 Mei 2018.
- Ibnor Azli Ibrahim, Wafaa' Yusof & Md. Yazid Ahmad. 2005. Pensyariatan kehakiman menurut Syariah Islam. *Islamiyyat* 27(2): 41-56.
- Jasri Jamal. 2011. Kebolehterimaan teknologi dalam undang-undang keterangan Islam di Mahkamah Syariah. *Jurnal Hukum* 33(1): 1-12.
- Jasser Auda. 2010. *Maqasid Al-Shariah as Philosophy of Islamic Law*. Kuala Lumpur: Islamic Book Trust.
- Mohammad Hashim Kamali. *Principles of Islamic Jurisprudence*. Kuala Lumpur: Ilmiah Publishers.
- Mohammed Burhan Arbouna. 1999. *Islamic Law of Evidence: The Function of Official Document in Evidence*. Kuala Lumpur: Syarikat Nurulhas.
- Mohd Akmal bin Senin. 2018. Pegawai Penyiasat, Jabatan Agama Islam Selangor, di Shah Alam, Selangor. Temu bual 29 Januari 2018.
- Mohd Hidir bin Hamidon. 2018. Ketua Unit Operasi, Bahagian Penguatkuasaan, Jabatan Agama Islam Melaka. Temu bual 1 Mac 2018.
- Mohd Lutfi bin Ahmad Khuzaini. 2018. Pegawai Syariah LS 41, Bahagian Pendakwaan, Jabatan Agama Islam Pulau Pinang, di Lebu Pantai, Pulau Pinang. Temu bual 23 Mac 2018.
- Mohd Radzi bin Sulaiman. 2018. Penolong Penguatkuasa Agama, Jabatan Agama Islam Negeri Johor, di Johor Bahru, Johor. Temu bual 2 Mei 2018.
- Mohd Saleh Ahmad. 1999. *Pengantar Syari'at Islam*. hlm 204. Kuala Lumpur: Pustaka Haji Abdul Majid.
- Mohd Syafiq bin Norizan. 2018. Peguam Syarie Negeri Sembilan. Temu bual 15 April 2018.
- Muhammad Khairi bin Abdullah. 2018. Peguam Syarie Negeri Selangor. Temu bual 11 April 2018.
- Nur Hairin bin Khamis. 2018. Penolong Pegawai Hal Ehwal Islam, Unit Siasatan, Bahagian Penguatkuasaan, Jabatan Hal Ehwal Agama Islam Negeri Sembilan, di Seremban, Negeri Sembilan. Temu bual 28 Februari 2018.
- Piawaian Prosedur Operasi (bahagian Penguatkuasaan Negeri Johor) 2016. Ianya diguna pakai di negeri Johor bagi membantu pegawai penguatkuasa agama menjalankan tugas siasatan.
- Rohaizad bin Redzuan. 2018. Ketua Penolong Pengarah, Bahagian Perundangan, Perbicaraan dan Rayuan, Jabatan Pendakwaan Syariah, Negeri Sembilan, di Seremban, Negeri Sembilan. Temu bual 26 Februari 2018.
- Siti Zubaidah Ismail. 2016. *Undang-undang Tatacara Jenayah Syariah*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Wan Mohamad Helmi bin Masran. 2018. Hakim Mahkamah Rendah Syariah Rembau, Negeri Sembilan, di Seremban, Negeri Sembilan. Temu bual 2 Mac 2018.
- Yusida binti Yusof. 2018. Ketua Unit Siasatan, Bahagian Penguatkuasaan, Jabatan Agama Islam Melaka. Temu bual 1 Mac 2018.
- Zainor Rashid Hassin. 2019. Peguam Kanan Syarie Persekutuan, Bahagian Syariah & Pengharmonian Undang-undang, di Wilayah Persekutuan Putrajaya. Temu bual pada 5 September 2019.
- Zulfikri Yaso'. 2018. Hakim Mahkamah Tinggi Syariah Shah Alam, Selangor, di Shah Alam, Selangor. Temu bual pada 27 Mac 2018.

Zurul Iman Zakaria & Zaini Nasohah. 2020. Tafsiran Peruntukan Kesalahan Bersekediaman dalam Enakmen Kesalahan Syariah (Negeri Melaka) 1991. *Islamiyyat* 42 (1): 22-30.

PENGARANG

Mohamad Azhan Yahya
Fakulti Undang-undang
Universiti Kebangsaan Malaysia
43000 UKM Bangi
Selangor
MALAYSIA
azhan@ukm.edu.my

Hammad Mohamad Dahalan
Fakulti Syariah dan Undang-undang
Kolej Universiti Islam Antarabangsa Selangor
Bandar Seri Putra, 43000, Kajang, Selangor.
MALAYSIA
hammad@kuis.edu.my

Suhaizad Saifuddin
Jabatan Kehakiman Syariah Negeri Sembilan,
Kompleks Kehakiman Syariah Negeri Sembilan,
71950 Bandar Seri Sendayan, Negeri Sembilan
MALAYSIA
suhaizad@esyariah.gov.my